

PRILOG PROUČAVANJU
 NASE RANOSREDOVJEČNE ONOMASTIKE

Naše epigrafičko i arhivsko blago veoma je malo dosada iskorišteno za studij naše narodne onomastike.¹⁾ Kad jedamput ovi dragocjeni izvori budu i s te strane proučeni, proširit će se znatno vidici i obzorje čita-voaj, do danas malo poznatoj, kulturnoj baštini naših predaka u ranom srednjem vijeku. Ono nešto zanimanja što su ga pojedini učej-njaci pokazali za našu stariju onomastiku, ne samo što nije iscrplo, već se jedva i dotaklo pitanja šire onomastičke problematike, koja se dosada uglavnom svodila na inače vrlo zanimljivo leksikografsko istraži-vanje. Tako je Fr. Miklošić još 1860. godine objavio svoju znamenitu raspravu „Die Bildung der slavischen Personennamen“ (u X. sv. „Denk-schriften der phil.-histor. Classe der k. Akademie der Wissenschaften“, Wien), u kojoj raspravlja o etimologiji imena slavenskih naroda uopće; 1886. godine izišla je u 81. i 82. knjizi „Rada“ Jug. akad. također vrlo važna rasprava T. Maretića „O narodnim imenima i prezimenima u Hrvata i Srba“, sa specifičnom tematikom iz područja onomastičkog blaga južnih Slavena; jedna od osobito važnih rasprava, osobito za dalmatinsku onomastiku, jest studija K. Jirečeka „Romanen in den Städten Dalmatiens während des Mittelalters“ (Wien 1903.), ma da je tu onomastici dalmatinskih Slavena (Hrvata) pripisan zaista nezavidan udio. F. Skok, koji inače sistematski osvjetljuje pitanja naše starije onomastike

¹⁾ Kao štampane zbirke izvora služe uglavnom još i sad stariji zbornici isprava, osobito Račkoga „Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia“ (1877.), pa, kao nastavak ovih Documenta, Smičiklasov „Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae“, u četrnaest svezaka (II—XV; 1904—1934). U ovom sam se prilogu poslužio još i zbirkom isprava, koju je izdao Kukuljević: „Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae“ (Monumenta Slavorum meridionalium II), dio 1. (1874.) i 2. (1875.). Ostale zbirke navodi šišić u svojoj knjizi „Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara“, 1925., str. 19. i d. (Izvori hrvatske historije). Ovamo pripada i šišićev „Priručnik izvora hrvatske historije“ (1914.), koji je još i sad najpotpuniji zbornik hrvatskih epigrafičkih spomenika.

i toponomastike, najavio je svoj „Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Croatiae“, od kojega je objelodanio jedan veći fragmenat u sv. L. „Vjesnika za arheologiju i historiju dalmatinsku“, 1928-29., str. 127-156.²⁾ Pored ovih rasprava, koje, kako po svom opsegu tako i po naučnom metodu, predstavljaju kamen temeljac naučnog obrađivanja onomastike kod nas, rasijano je po našim stručnim časopisima i zasebnim manjim publikacijama mnoštvo dragocjenih priloga ovom važnom problemu, koji još čeka poslenike da ga sistematski i svestrano obrade.³⁾ Još nismo ni izdaleka ostvarili ono, za čim je vapio još Maretić, kad je u predgovoru spomenute rasprave poželio „knjigu, koje još naša literatura nema, a to je potpuni kritički uređeni onomastikon, koji bi bio od prevelike cijene koliko za filologa toliko i za istorika i etnografa“. Jedan od posebnih zadataka bit će svakako i taj, da se ispita, koliko je humanizam razorio našu stariju slavensku onomastičku strukturu, ali o tome će biti prigode raspravljati u idućim brojevima ovoga časopisa.

Naša narodna onomastika zanimljiva je i značajna, pored njenih leksikografskih osobitosti, i iz perspektive kompleksnog organskog razvitka — kao onomastička formula, ili, u složenijem izrazu, kao onomastički sustav — jer je ona svoj zakoniti i kauzalni preobražaj zasnivala na konkretnim historijskim faktorima političkoga, društvenoga i kulturnoga gibanja. Mnogi narodi, ubrojivši tu i one koji su davno već nestali s evropskog obzorja (kao Rimljani i drugi), imaju već odavna fiksiran svoj onomastički sustav i njegovu kronologiju, pa je upravo krajnje vrijeme, da se više pažnje posveti i razvitku naše onomastike, koja je u historijskim vrelima ostavila tako raznovrsne i bogate forme i, još mnogo prije renesanse, poznavala prezime, koje, po B. Miglioriniju,⁴⁾ „solo col Itinascimento si fissa in gran parte d'Europa“.

²⁾ Spomenuti fragmenat nosi naslov: Iz mojega „Glossariuma mediae et infimae latinitatis regni Croatiae“, „Glossarium“ bi imao obuhvatiti, pored apelativa, i lična i mjesna imena (vidi o. c. str. 127). Skok je objelodanio još jedan odlomak iz svoga „Glossariuma“ u „Starohrv. prosvjeti“ N. S. II (br. 1-2, 1928, str. 103—113) pod naslovom „Curtis“; sr. i „Nast. vjesnik“ XXIII (1914.), str. 650 i d.

³⁾ Osim u objelodanjenim fragmentima spomenutoga djela, bavi se Skok problemima hrvatske onomastike u više svojih rasprava. Ovdje će spomenuti još samo njegovu važnu raspravu „Kako bizantinski pisci pišu lična i mjesna slovenska imena“ („Starohrv. prosvjeta“ N. S. I, 1927, str. 60-76 i 161-196.). Na ovom polju ustrajno radi i historičar umjetnosti C. Fisković, koji i u ovoj najnovijoj svojoj radnji o dalmatinskim zlatarima (u ovom časopisu) daje novi važan doprinos pitanju naše kulturne i specijalno umjetničke rehabilitacije u prošlim stoljećima.

⁴⁾ „Enciclopedia Italiana“ (Treccani) sv. XXV s. v. „Onomastica“. Skok, u citiranom članku („Iz mojega „Glossariuma“...“, str. 140) navodi „najstariji pri-

Ovaj kratki prilog označenoj problematici dodirnut će se samo nekih pitanja, koja zasijecaju u raniji period razvitka našeg onomastičkog sustava, u kojemu možemo izlučiti nekoliko faza, s jasnim oznakama izgrađene formule.

Nedavno sam u posebnoj studiji o ilirskoj onomastici⁵⁾ objavio rezultate istraživanja ovog istog problema s ovog istog područja, ali iz mnogo starijega razdoblja, da su nosioci životnih manifestacija — u latentnoj opreci s tankim slojem etnički čistih Rimljana, kroz koji je strujala rimska kultura — bili Iliri, naši neposredni preteče u ovim oblastima. Ispitujući razvitak ilirske onomastike na ovom području i njene faze, koje sam pokušao i kronološki fiksirati⁶⁾, upozorio sam na zanimljivu srodnost, koja ilirsku onomastiku — u stanovitom vidu — približuje sredovječnoj hrvatskoj onomastici. Ustanovljenu srodnost tumačim ponajprije sličnim životnim uslovima, koji su hrvatsku sredovječnu onomastiku ubacili na put razvitka ilirske onomastike, a ne, na primjer, na onaj kojim je prošao razvoj rimskog onomastičkog sustava, temeljen na specifičnim oblicima društvene organizacije. Ako dakle sredovječna onomastika i ostale Evrope pokazuje slične tendencije, to je samo znak, da je novi etnički sloj, koji je prikrivio područja nekadašnje rimske imperije, ovdje proživljavao fazu svoje protohistorije, iz koje je potekao — u svoje vrijeme — i onomastički sustav ilirskih plemena. Ilirsko-starohrvatske onomastičke analogije imat će, bez dvojbe, i ponešto specifična, lokalna kolorita, iako je ove direktne utjecaje teško uočiti, kod tako isprepletenih romansko-slavenskih odnosa u dalmatinskim gradovima.

Već kod prve faze, koja stoji na pragu razvitka onomastičkih sustava svih indoevropskih naroda (moja faza I A⁷⁾), prema ilirskim analogijama u literarnim izvorima (na pr. *Algalus Liv.*, *Bato Vel. Pat.* i dr., *Epica dus Liv.*, *Gentius Liv.*, *Vel. Pat.* i dr., *Pinnes idem* i dr.,

mjer za javljanje posebnih patronimika unutar plemenskih imena“ na području hrvatske države (comes *Jacobus Volkouig de genere Gussich*, u ispravi iz 1322. godine). Hrvatska plemenska imena (sr. u gornjem primjeru „...de genere *Gussich*“), koja se u onomastičkom sustavu javljaju istom od druge polovice jedanaestog stoljeća, ne smiju se brkati sa spomenutim patronimičkim imenima (prezimenima), koja su ponegdje, istina, rezultat onomastičkog razvitka tek četrnaestoga stoljeća, ali je proces njihova razvitka, uglavnom, mnogo starijeg datuma.

⁵⁾ „Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije“ (posebni otisak iz „Vjesnika za arheol. i hist. dalm.“ sv. LII), Split 1948.

⁶⁾ O. c. str. 19.

⁷⁾ L. c. i str. 20 i d.

itd.)^{7a)} i u natpisima (A n d e s CIL III 10035, P a n e s CIL 2456, P l a t o r CIL 9859, itd.) dao sam niz primjera sa naših ranosredovječnih epigrafičkih spomenika (između ostalih: s u b t e m p o r e W i s s a s c l a v o d u c i Šišić Priručnik str. 119, 6, p r o d u c e T r e p i m f e r o i b., str. 122, 9, t e m p o r i b u s d o m n o B r a n n i m e r o d u x S l a v o r u m (!) i b., str. 123, 12, itd.) i poznati zapis na evangelistaru iz Čedadā (Civildale), u kojemu se spominju imena članova vladarske porodice devetog stoljeća (D o m n o T r i p i m e r o. B r i b i n a; T e r p i m e r. P e t r u s. M a r i a. D r a g o u i d. P r e s i l a itd. Šišić Priručnik, str. 125.⁸⁾ Ovaj način onomastičkog izražavanja ne gubi se ni u kasnijim stoljećima, kad je već ušla u običaj složenija formula, s patronimikom.⁹⁾ Ova se tradicija podržava osobito u nomenklaturi osoba, koje se u ispravama javljaju u nekoj javnoj funkciji. Tako, na primjer, u jednoj ispravi iz 1174. godine među svjedocima nalazimo ova imena: G r u b e s s a f i l i u s G a u z u l t e s t i s, D e s i m i r f i l i u s U s s e c h n a t e s t i s, D o b r o n e g p r e s b i t e r t e s t i s, e t f r a t e r e i u s P e t r i c h a p r e s b i t e r t e s t i s, D o m i n i c u s p r e s b i t e r t e s t i s, R a d o s f i l i u s P e t r i c h n a t e s t i s (Smičikl. c. d. II 131, str. 135). Ovaj jedini primjer dovoljan je da ilustrira i opseg slavensko-romanske simbioze, na koju se, u pogledu onomastike, osvrće Skok u svojoj raspravi „Dolazak Slovena na Mediteran“¹⁰⁾: „Ta je zajednica išla tako daleko da su dalmatinski Romani od Slovena uzimali onomastički sistem, hipokoristike i njihove sufikse. Obratno, i Sloveni su uzimali romanska imena

^{7a)} Točne citate ima Krahe, „Lexikon altillyrischer Personennamen“, Heidelberg 1929, s. v.

⁸⁾ Sr. i „Genealoški prilozi o hrvatskoj narodnoj dinastiji“ („Vjesnik zagr. arheol. društva“ N. S. 1913, str. 5 i d.). Ovdje nisam uzео u obzir ilirsko-slavenske analogije u tvorbi najstarijih ličnih imena (sr. u mojoj raspravi str. 7 i d.). Pored literature na koju se tamo pozivam, sr. još i Skokov članak „Iz mojega „Glossariuma...“, str. 128 („Najstarija slovenska lična imena su kao i u ostalih indoevropskih naroda složenice od dva elementa, n. pr. Pribislav, Vlkomir i t. d.“).

⁹⁾ Pod ovim izrazom ja uzimam prvotno samo ime oca (u genitivu) s dodatkom filius ili bez njega (o ovome vidi niže). Skok ga (passim) proširuje i na imena koja već imaju oblik naših prezimena (v. o tome bilj. 3); takova imena, naprotiv, ja zovem (patronimička) prezimena. Ne mislim time zanijekati istovetnost naših patronimika Bogdanić i sl. s onima izraženim na latinskom jeziku u formuli filius Bogdani, ali zato hoću da upozorim na razliku u latinskim izrazima kao što su spomenuti oblik filius Bogdani i onaj, koji Skok citira (v. bilj. 3), Jacobus Volkouig, gdje je hrvatski onomastički duh prodrio i u latinsku formulu.

¹⁰⁾ Pomorska biblioteka Jadranske Straže, kolo II, sv. I, Split 1934.

i od njih pravili svoja na način da bi ih teško bilo kao romanska prepoznati“ (o. c. str. 124). Ovog istog problema dotiče se Skok i u jednoj drugoj raspravi, koju je napisao u zajednici s Bulićem („Natpis Petra Crnoga“ u „Glasniku Z. m. B. i H.“ 1918, str. 12, b. 1)^{10a}): „Dolazi dosta često pojava, da sin ima sasvim hrv. ime, a pređi još romansko. U Zadru se n. pr. u 12. stoljeću sin zove hrvatski Grubeša, a otac još romanski Gauzulus...: Grubessa filius Gauzuli... Smičiklas II 132, 135, 180.“ Istu ovu pojavu zapaziti ćemo i u ilirskoj onomastici, s tom samo razlikom, da ovdje gotovo u svim takovim slučajevima stoji romanizirano ime sina (kćeri) prema ilirskom imenu oca (sr. na pr. Valens Varron(is) f. princeps Desitiati(um) „Spomenik S. akad.“ XCIII 10). Romansko-slavenska simbioza u dalmatinskim gradovima nije dakle bila jedini faktor, koji je utjecao na formiranje našeg sredovječnog onomastikona. Preživjeli stanovnici unutrašnjih, planinskih i djelomično još neromaniziranih oblasti antikle Dalmacije stopili su se s doseljenim slavenskim masama, pa je u slavensku onomastičku tradiciju i preuzete romanske forme dospio i po neki blijedi ostatak preživjelih ilirskih formi s područja nomenklature. Takovim ilirskim onomastičkim reliktima smijemo, valjda, smatrati, s više ili manje vjerojatnosti, i ovakova imena: Pinnez¹¹) Smičikl. c. d. II 129, str. 130, Licca¹²) ibid. 281, str. 300, Batoea¹³) ib., Pletto¹⁴) ib., i slična, u kojima je teško prepoznati slavenski korijen. Dalja istraživanja sredovječne hrvatske onomastike utvrdit će bezuvjetno mnogo više dodirnih točaka s ilirskim kulturnim i jezičnim krugom i izdvojiti iz našeg „romanskog“ sredovječnog onomastikona stanoviti novi broj imena, koja je zasada još teško — da prenesem u ovo područje riječi prof. Skoka — kao ilirska prepoznati. Ali, još više nego sama izolovana imena, bit ćemo u stanju točno procijeniti, koliko su stare onomastičke forme, koje su stoljećima živjele na ovim istim kompleksima kao rezultat društvenog preobražavanja ilirskih plemena, utjecale na našu slavensku onomastičku strukturu, koja je, kako već dosadašnja ispitivanja pokazuju, morala naći u njima stanovitu potporu i poticaj.

^{10a}) Posebni otisak, Sarajevo 1918.

¹¹) Za ilirsko ime Pinnes sr. Krahe, o. c., s. v. (str. 89).

¹²) Sr. u ilirsko-venetskom onomastikonu Licca, Licco, Liccaus (Liccaus) i sl.; vidi Krahe, o. c. str. 66 i d.

¹³) Up. ilirsko ime Bato; v. Krahe o. c. str. 17 i d. (s. v.)

¹⁴) Ime neobično podsjeća na ilirsko Pletor (sr. Krahe, o. c. str. 95); za t. zv. „raddoppiamento“ isp. primjer kod Skoka, „Iz mojega „Glossariuma“...“, str. 131. Zanimljivo je, da sva tri zadnja imena pripadaju istom dokumentu — sa Krka — iz 1198. godine.

Za dalji razvitak ilirske onomastike imala je odsudno značenje pojava patronimika, koji je u ilirsku onomastičku formulu prešao, valjda, sa grčkog tla.¹⁵⁾ U fazi *IBa* okupio sam¹⁶⁾ mnogobrojne primjere s dalmatinskih natpisa, kao: *Iettus Dasantis* CIL III 2768, *Panes Titi* CIL III 2751, *Maximus Beusantis* „Glasnik Z. m. B. i H.“ 1906, 176, i sl. S ovim sam primjerima uporedio hrvatska imena, u formuli: *Bosinus Goyslavi*, *Velcassus Johannis*, *Bubanna Petri* (Smič. c. d. IV 294), iznoseći mišljenje „da je ova formula kod Hrvata nastala sekundarno, t. j. ispuštanjem prepozitivnog izraza *filius* (na pr. *Jurislaus filius Slavogosti*, Cod. dipl. IV 318), a ne, kako pretpostavljamo za ilirsku onomastiku, obratnim putem.“¹⁷⁾ Formulu, kojoj pripada i spomenuti primjer *Jurislaus*¹⁸⁾ *filius Slavogosti* (isp. još ove potvrde: *Petrus filius domno Tripe-mero*, na spomenutom evangelistaru iz Čedadu, Codimir¹⁹⁾ *filius Bogdani*, Smičikl. c. d. IV 284, *Radoslaus filius Petri iuppani*, Rački Docum. 71, str. 93, dodatak, *Saracin filius Slavizi iuppani* ibid., *Climin filius Desinne iuppani* ibid.) uporedio sam s ilirskim primjerima: *Tattaris Veneti filius* CIL III 12800, *Dasius Gemelli fil.* „Glasnik Z. m. B. i H.“ 1927, 257, *Temus Annaei filia* CIL III 12800 i sl., koje sam svrstao u fazu *IBb* moje sheme.²⁰⁾ Tamo sam upozorio i na izvjesnu razliku, koja postoji u ovoj formuli između ilirske i slavenske onomastike, naime da „postpozitivni izraz *filius*, - a iz rimsko-ilirske formule u našim dokumentima stoji prepozitivno.“²¹⁾ Primjeri, u kojima *filius*

¹⁵⁾ Sr. „Ilirska onomastika“ str. 26.

¹⁶⁾ Ibidem.

¹⁷⁾ O. c. str. 28. — Do slične je konstatacije došao već ranije i Skok („Natpis Petra Crnoga“, str. 10, bilj. 10): „U dalmatinskim listinama kao i u talij. može ovaj *filius* ispasti. Tako se piše za *iudex Grubessa filius Gauzuli* a. 1172 Smič. II. 132. a. 1182 *Grubescia Gauçuli* Sm. II. 180“.

¹⁸⁾ Ovo ime Skok („Iz mojega „Glossariuma“...“, str. 131) ubraja među „hibridna latinsko-slovenska imena“; to je ime izvedeno od Jura, koje je opet samo latinsko-kršćansko ime *Georgius* „kroatizirano u formi slov. hipokoristika“ (Skok, l. c.).

¹⁹⁾ Ime vjerojatno treba čitati *Godimir*; nalazim ga kod *Maretića*, o. c. I str. 119 s. v. (sa značenjem „gratam pacem habens“). Sr. i* *Hodimir* (*Hodimirić*), ibid. str. 120, s. v., sa značenjem „in peregrinatione pacem habens“. Up. s ovim oblik *Bocdanus* Smičikl. c. d. II 226, str. 241.

²⁰⁾ „Ilirska onomastika“ str. 31. — Skok („Natpis Petra Crnoga“, str. 10.) upozorava, da ovako izražena filijacija „opominje na sredovječni talijanski način: *fi Giovanni* i na naša prezimena *Ivanović*, *Petrović*, itd.“ O tome vidi i niže.

²¹⁾ O. c. str. 33.

stoji, kao i u ilirskoj formuli, postpozitivno, vrlo su rijetki. Isp. Ego Petrus Semiuti filius Rački Docum. 72, str. 94, Desimir Smulle filius testis ibid. 61, str. 82. Ima ih i u dinastičkoj nomenklaturi: Ego Cresimir, Stephani regis filius Kukulj. c. d. 1, CXXXV. Ovu formulu poznavala je i nomenklatura žena; sr. Ego Nemira, filia Mesagalina (= Messagalinae) Kukulj. c. d. 1, CLVI. I u ilirskoj onomastici nomenklatura žena išla je u razvitku uvijek upoređo s nomenklaturom muškaraca (sr. već spomenuti primjer Temus Annaei filia CIL III 12800). Ispuštanjem izraza filius, koji je imenovanu osobu strogo individualizirao u odnosu na patronimik (na pr. filius Bogdani značilo je samo Bogdanov sin), olabavila je ova veza, jer je sam oblik Bogdani u patronimiku — kako je po svoj prilici i u primjeru „in presentia... Georgii Bogdani...“ Kukulj. c. d. 2, CCLVI — više naginjao pravom prezimenu negoli starom individualnom patronimiku. U našem se jeziku taj proces odvijao ovako: Od patronimika Bogdanov sin, koji je našem načinu izražavanja stran, razvio se mnogo više uobičajeni oblik Bogdanov, koji se rano prometnuo u nasljedni patronimik, t. j. u prezime, pošto je izgubio svoje prijašnje individualno obilježje. Ovakvih prezimena, posesivno-pridjevske tvorbe, koja je karakteristična osobito za bugarsku onomastiku, ima — još i danas — i kod nas (sr. prezimena Jankov, Petrov, Ivanov, Milošev, Lukin i sl., kojih ima osobito u Kaštelima); no ona su ipak najčešće, i to vrlo rano, dobila hipokoristički dodatak —i²²), tako da naša suvremena onomastika pozna u pretežnom broju imena kao što su Janković, Petrović, Ivanović, Milošević, Lukin-ov-ić, Bogdanović i sl.²³) Maretić je u spomenutoj raspravi (str.

²²) Skok („Iz mojega „Glossariuma“...“, str. 132) naziva ovaj elemenat „patronimički sufiks“, dok mu je Maretić (o. c. I, str. 86) to svojstvo porekao; sr. bilj. 23 i moju „Ilirsku onomastiku“ str. 34, bilj. 31.

²³) Skok (o. c. str. 137 i d.), upoređujući prezimena Ivanović, Jovanović, Petrović s imenima Ivanić, Jovanić, Petrić, zaključuje: „Oba načina derivacije izrazuje sina, kome je otac Ivan, Jošan, Petar i t. d., dakle porodičnu filijaciju. U kasnijem razvitku Ivanović i t. d. znači pradjeda, koji se zvaao Ivan i za koga se više ne zna. U stvari obje kategorije znače isto. Samo je *Ivanić* deminutiv od *Ivan*, dok je *Ivanović* supstantiv od adjektiva *Ivanov*. Stoga kategoriju Ivanić i t. d. nazivam patronimički deminutivi, a prvu patronimički supstantivirani adjektivi. Oboje vrste derivacije postojale su dakle za doba narodne dinastije. Kronologičke razlike između njih, kako izgleda nema“. Maretić je, kako sam spomenuo, na ovo pitanje gledao malo drugačije, tvrdeći da imena kao Ivanić i sl. „nemaju u sebi elementa, kojim se naznačuje posesivnost“ (o. c. I, str. 86), a „kako su po svome postanju sva naša prezimena nomina patronymica, treba da se u prezimenu kojim osobitim sufiksom pokaže posesivnost t. j. da je X. sin Y-ov.“ (ibid.).

84) dao ovu definiciju prezimena u našem onomastičkom sustavu: „Ime je u Hrvata i Srba ono kako koga zovu po njemu samomu, a prezime kako ga zovu po ocu“. Gledano, dakle, iz ove perspektive, ono ima tu funkciju i u formuli *Codimir filius Bogdani* i u onoj *Georgius Bogdani* (isp. još: *Damianus filius Sloradi Smičikl*, c. d. II 133, str. 137 i *Damianus Sluradi*, ib. 127, str. 132). S ovim sam komparirao razvitak ilirskog imena *Carvus*, („Spomenik S. akad.“ LXXXVIII 20), koje se, preko patronimika *Carvi filius* (sr. *Liccaus Carvi f.* CIL VIII 9384), razvilo u „prezime“ *Carvius* (sr. *Plator Carvius Batonis*, „Glasnik Z. m. B. i H.“ 1906, 173); no ono ima i dalji razvitak — ma da mu se zasvjedočeni oblik javlja u funkciji cognomena — *Carvanus* (CIL III 8308).²⁴⁾

Ovdje ne ću upuštati u pitanje postanka hrvatskih prezimena, niti ću podvrći novoj analizi zapaženu pojavu, da među njima ima i takovih, koja „...ne pokazuju patronimički karakter“, već su „...iz običnih apelativa bila prenesena u područje lične onomastike preko individualnih nadimaka“.²⁵⁾ Ovakovim našim prezimenima (Bogdan, Miloš, Radoš itd.) odgovaraju ilirska: *Mevertens* (*Apludus Mevertens Pladomeni filius* CIL III 6410), *Druanus* (*Ritus Druanus Pladomeni f.* CIL III 14316⁶⁾); *Dennata* (*Vendes Dennata Andentis f.* CIL III 13278) i druga, kojih nema osobito mnogo.²⁶⁾ Među imena, koja su se u našoj onomastici osobito rado razvijala u prezimena — a još i danas pokazuju takovu tendenciju — idu nadimci, kojima obiluje naš onomastički rječnik.²⁷⁾ Ovo potvrđuje, od davnine, zdravi narodni humor i jetko, satiričko šibanje mana i poroka. Takove nadimke vidimo, na primjer, u imenima *Juaniz* (= Ivanić) *Strunbrada* (podzup regis) *Smičikl*, c. d. II 225, str. 241, *Dabrana Vodouari* *ibid.*, *Petricha Grubinna* *ibid.*, i sl. Za ovakova imena u ilirskoj onomastici isp. poglavlje moje rasprave: *Imena-nadimci* (str. 14).

Bacivši i samo letimičan pogled na našu stariju dinastičku nomenklaturu, zapažamo, da je onomastička formula hrvatskih kraljeva napu-

²⁴⁾ Sr. „Ilirska onomastika“, str. 34.

²⁵⁾ *Ibid.*, str. 35.

²⁶⁾ L. c. — „Prezime“ je u ilirskome zauzelo drugo mjesto u dvočlanoj (dvoimenoj) formuli; sr. još ove primjere: *Apludus Staticus* CIL III 2773, *Turus Sarius* „Spomenik S. akad.“ LXXVII 3, i dr.

²⁷⁾ Sr. što o njima govori Maretić, o. c. I, str. 93 i d. — Skok („Iz mojega „Glossariuma“...“, str. 134) kaže o njima ovo: „Nadimci kao kognomina pojavljuju se u zapadnoj Evropi početkom 9 stoljeća. Biće da i naši nazivi stoje u vezi s ovom onomastičkom strujom u Evropi“.

stila jednostavni jednoimeni izraz sa spomenika starih župana i knezova. Dok nam se ovi zadnji javljaju samo pod svojim narodnim imenima (Višeslav, Trpimir, Branimir itd.), nomenklatura kraljeva pokazuje nekoliko varijanata. Jedamput se oni spominju, kao i njihovi prethodnici knezovi i župani, pod svojim narodnim imenima („Ego Cresimir rex Chroacie et Dalmacie“ Rački Docum. 52, str. 67, „...ego Suinimir, rex Chroacie Dalmacieque“ ibid. 119, str. 145), drugi put nose čista kršćanska imena²⁹⁾ (sr. natpis na sarkofagu kraljice Jelene: „...quae fuit uxor Mihaeli regi materque Stefani regis...“ Šišić Priručnik, str. 126, br. 17. Zvonimir se također u jednoj ispravi iz god. 1169. (Kukulj. c. d. 1, str. 212) — dakle retrospektivno — spominje pod kršćanskim imenom Dmitar „...Demetrium quondam Dalmatie Croatieque ducem...“). Ne upuštajući se u pitanje pokretnih sila, koje su hrvatskoj dinastičkoj nomenklaturi dale ovaj alternativni vid, navest ću ovdje samo nekoliko vrlo karakterističnih primjera, gdje su spomenuta oba vladareva imena, i to tako, da se u jednoj formuli našlo i narodno i kršćansko njihovo ime. Formula Petar Krešimir ili Dmitar Zvonimir, koja je ušla u našu povijesnu literaturu, nije pouzdano historijski zajamčena³⁰⁾, već vještački iskonstruirani onomastički izraz, potrebit, da bi se historijski identificirao jedan ili drugi vladar, čije se narodno ime više puta opetuje u genealogiji hrvatskih kraljeva. Tako je, na primjer, kao rezultat dulje naučne rasprave oko identificiranja dvaju vladara sa natpisa kraljice Jelene (Mihael, Stefanus) ušao u našu historiju lik dvaju, pod ovim imenima inače nigdje ne zasvjedočenih, vladara, Mihajla Krešimira i Stjepana Držislava.³⁰⁾ Hrvatski vladari, koji nam u svojim darovnicama ističu svoja imena, rabe za to vrlo zanimljivu formulu, koja nas živo podsjeća na ilirske onomastičke tradicije, posuđene iz rimsko-grčke onomastičke baštine. Petar Krešimir ovako spaja svoje narodno (staro) i kršćansko (novo) ime: „...Ego Cresimir, qui alio nomine

²⁹⁾ Skok je zapazio, da „već u doba narodne dinastije kršćanski onomastički sistem čini konkurenciju slavenskome“ (o. c., str. 136; sr. i str. 131). Bulić, što se tiče imena u natpisu kraljice Jelene, napominje: „Napis je kršćanski, pa su u njem narodna imena ispuštena i za Jelenina supruga i za sina.“ (Sr. Izvještaj u crkvi sv. Marije od Otoka i nadgrobnom natpisu kraljice Jelene, u „Vjesniku hrv. arheol. društva“ N. S. 1901, str. 226).

³⁰⁾ Koliko mi je poznato, protiv ove konstatacije govorila bi samo jedna isprava iz 1065. godine, u kojoj imena Petra Krešimira nisu potpuno ispisana: „Ego predictus P(etrus) Cresimir...“ Rački Docum. 48, str. 64.

³⁰⁾ Sr. Šišić „Genealoški prilozi“ str. 64.

vocitor²¹⁾ Petrus, Chroatorum rex Dalmatinorum-que...“ Rački Docum. 45, str. 62. Zvonimir se, također, u većem broju izdatih isprava spominje s oba imena, u formuli koja, uz stanovite nijanse, ponavlja ovaj neobični izraz i oblik nomenklature njegova prethodnika Petra Krešimira: „Ego Demetrius, *qui et* Suinimir nuncupor...“ Rački Docum. 87, str. 103, „...ego...Demetrius *qui et* Suinimir...rex“ *ibid.*, „...ego Zuoinimir seu Demetrius...rex Chrobatorum et Dalmatinorum...“ *ibid.* 95, str. 111, „Ego Suinimir *qui et* Demetrius...rex totius Chroacie simulque Dalmacie...“ *ibid.* 99, str. 116. Iz navedenih primjera jasno se vidi, da oba imena u istoj formuli imaju samo alternativnu vrijednost, a ne suplementarnu. Vladar, koji je uz svoje narodno ime uzeo i novo, kršćansko, postupio je donekle kao i ona duhovna lica, koja, ulaskom u samostan ili usponom na najvišu stepenicu crkvene hijerarhije, svoje staro svjetovno ime zamjenjuju novim. Kažem donekle, jer su hrvatski vladari pri tome zadržavali i svoja stara narodna imena, koja s novim kršćanskim imenima dolaze, u gornjoj formuli, alternativno na prvo mjesto.²²⁾

Na ovu zanimljivu formulu imena naših vladara ne bih se detaljnije osvrnuo, da ona nema očite analogije u ilirskoj onomastici. Ako su malo prije spomenute analogije u razvoju ilirske i hrvatske sredovječne onomastike slučajne ili su plod općeg razvitka indoevropske onomastike, analogije, na koje ću upozoriti, ukazuju na neki izravniji dodir. Ova dodirna strana u razvitku ilirske i naše sredovječne onomastike — izražene u oba slučaja na latinskom jeziku, kojim nisu vladale ni ilirske ni slavenske mase — temelji se na vrlo starom, rimskom, zapravo orijentalno-rimskom (jer mu je porijeklo na istoku, u Egiptu, Siriji i Maloj Aziji) onomastičkom elementu, *signum*, koji se raširio po rimskom carstvu osobito u toku trećeg stoljeća. Jedan od karakterističnih izraza kojima se *signum* kao novo ime veže sa starim imenima, *qui et* (pored *toga i signo*), prešao je i u ilirsku onomastiku, ali ne više u rečenom svojstvu, već u novoj *ad hoc* stvorenoj formuli, koja predstavlja kompromis između nomenklature Ilira-barbara i Ilira-rimskih građana. U ilirskoj onomastici susrećemo ovaj način vezivanja starih nacionalnih imena s novom, službenom rimskom nomenklaturom na natpisima mornara, Ilira,

²¹⁾ Tako i Kukuljević, c. d. 1, CXLVIII. — Kod Šišića, „Priručnik izvora“ str. 248, dolazi ovdje *vocor*.

²²⁾ Sr. već navedene primjere „Ego Demetrius, *qui et* Suinimir...“ i „Ego Suinimir *qui et* Demetrius...“

koji su pripadali floti u Misenumu. Primjeri, kao C. Ravonius Celer qui et Bato Scenobarbi CIL X 3618 = 2810, L. Ialli Valentis qui et Liccae Bardif. ibid. 3468 = 2715, i sl. (kakovih ima više u CIL X), u svojoj su interpretaciji mnogo bliži našim hrvatskim primjerima (sr. „...Suinimir qui et Demetrius...“) nego onima sa rimskih spomenika ostalog carstva, gdje signum često predstavlja znamenje raznih udruženja i pojedinih njihovih članova.³³⁾ Citirani primjeri iz naših sredovječnih isprava dopunjuju, u neku ruku, staru ilirsko-rimsku formulu, jer onaj nesuvisli izraz qui et redovito sintaktički vezuju pogodnim glagolom (vocitor, vocor, nuncupor). Ova nam konstrukcija uvelike pomaže, da bolje shvatimo i protumačimo spomenute ilirske oblike i da ih još više otrgnemo od bilo kakove zajednice s orijentalno-rimskim signumom, s kojim imaju samo prividnu, formalnu srodnost.

Spomenuo sam, zbog ograničena prostora, samo nekoliko primjera, gdje se u ovoj formuli javlja nomenklatura naših sredovječnih vladara. No da ona nije specificum samo dinastičke nomenklature, već da joj ima traga i u nomenklaturi ostalog življa — zasada mogu upozoriti samo na primjere koji potječu iz klase feudalaca — pokazuje i nomenklatura jedne poznate sredovječne ličnosti u Splitu, Petra Crnoga: „Ego Petrus Cerni³⁴⁾ qui et Gumaii filius...“ Rački Docum. 117, str. 144. Govoreći o odnosnoj formuli u razvitku ilirske nomenklature, napisao sam, da ona predstavlja „osobit tip nomenklature, u kome su se spojila oba gore spomenuta oblika, tako da se u jednu formulu slila i stara i nova nomenklatura ovih ilirskih veslača.“³⁵⁾ Analizirajući gornju

³³⁾ Sr. Diehl u „Rheinisches Museum“ N. F. LXII, str. 390-420; vidi i Abramčević članak „Grčki natpisi iz Solina“ III (u „Vjesniku dalm.“ XLVII—XLVIII, 1924—1925. str. 9) i moju „Ilirsku onomastiku“, str. 57 i d.

³⁴⁾ U starijoj jednoj ispravi iz god. 1080. (sr. Rački Docum. 111, str. 127) dolazi u sličnoj formuli oblik Zerni. Ovaj kognomen je „zacijelo identičan sa imenima i nadimcima Cerne, Zirno, Zernus, Cernus, što ih Jireček II. 67. i III. 17. u obilju potvrđuje iz dalmatinskih listina i ispravno tumači od slav. чернь“ („Natpis Petra Crnoga“ str. 12). Na natpisu sarkofaga Petra Crnoga, iz sv. Petra u Jesenicama, pokojnik se naziva samo Petrus (o. c. str. 5). Drugi dio naše formule — u kome neki izdavači (kao Kukulj. c. d. 1, CCXIII, CCXV, Smičikl. c. d. passim, Šišić „Priručnik“ str. 276) redovito imaju oblik Gumay filius — „valja“ — po Skoku (o. c. str. 12) — „shvatiti kao „sin iz porodice Gumay < Geminiani (pl.)“...“, ali se ja ne bih složio s ovakovim interpretiranjem, te bih ostao pri običnoj filijaciji: Gumajev sin. Uostalom tu pretpostavku dopušta i sam Skok, kada (o. c. str. 10) veli: „Nema o tome nikakove sumnje, da se u Gumay ima tražiti osobno ime, u ovome slučaju ime oca ili preda Petrova“.

³⁵⁾ „Ilirska onomastika“, str. 57.

formulu nomenklature Petra Crnoga, mogu samo da ponovim taj isti zaključak, naime da su se i tu stopila dva različita onomastička izraza, *Petrus Gumaii filius* (sr. *Petrus Semiuiti filius*) i *Petrus Cerni*, u kome je drugi član Petrov kognomen (sr. *Juaniz Strunbrada*).²⁶⁾

Zasada još nisam uspio identificirati u našoj starijoj, sredovječnoj, onomastici primjera, gdje bi od dvaju imena narodno (hrvatsko) bilo prijevod romanskoga, ili obratno, kao što za to imamo potvrde u grčko-rimskoj ili rimsko-ilirskoj onomastici (za ovu zadnju sr. ovaj primjer: *Aur. Secundianus qui et Itrius* CIL III 3904).²⁷⁾ Ovo je, čini se, proizvod i zaraza humanističke epohe, koja je mnoga naša imena i prezimena tako iskrivila, da ni do danas nisu prečišćena od pseudoklasičnih primjesa i vraćena nacionalnom onomastikonu. Kao klasičan primjer ovakova prevođenja imena i njihova oblačenja u klasično ruho citirat ću naslov hrvatskog prijevoda teološko-pastoralnog djela „Način za dobro umriti... istumačen u Dalmatinski Yazik po Prisvitlom i Priposetovanom Gospodinu... Petru Gaudencziu *to yest*“²⁸⁾ *Radoucichiu Splichianinu Biskupu Rabskomu*“ (1657.).

Ovim prilogom želio sam postići dvoje: prije svega, brojnijim i novim primjerima iz naše stare sredovječne onomastike dopuniti rezultate objavljene u spomenutoj svojoj raspravi o ilirskoj onomastici, i još jednom istaknuti potrebu, da se onomastička problematika jednog naroda ispituje u čitavom njenom kompleksu, uzimajući posebno u račun simbiozu (u našem slučaju, konkretno, tragove ilirsko-romansko-slavenske simbioze); drugo, htio sam potaknuti osobito naš mladi naučni naraštaj, da se lati zahvalnog i rodoljubnog posla oko obrade slavenske onomastičke baštine. Posao je velik i skoro neiserpljiv. Slavensku onomastiku poznamo uglavnom još samo iz pionirskih radova devetnaestoga stoljeća. Na nama je, da njihov rodoljubni žar prenesemo u današnjicu i bogatu slavensku kulturu potkrijepimo novim potvrđama stvaralaštva i aktivnosti, koje nose naš slavenski pečat i punu slavensku afirmaciju naših zemalja od ranih stoljeća srednjega vijeka do danas.

²⁶⁾ Upozorit ću ovdje na još jedan primjer u listini iz 1059. godine (Kukulj. c. d. 1, CXXXVII), gdje se spominje „*quidam Plato nomine qui et Bonus Barrus cognomine*“. Ovo nas upozorava, da formula *nomen (= lično ime) + cognomen (prezime)* nije u ovo vrijeme još osjećala ni izražavala čvrsto onomastičko jedinstvo.

²⁷⁾ Više primjera donosim u svojoj „Ilirskoj onomastici“, str. 58.

²⁸⁾ Sr. spomenute izraze u latinskom obliku (*seu, qui et*).

RÉSUMÉ

CONTRIBUTION A L'ÉTUDE DE NOTRE ONOMASTIQUE DU HAUT MOYEN - ÂGE

Le développement actuel des études illyriennes, nous permet déjà, dans les questions de la genèse de certaines formes de l'ancienne onomastique croate, de faire ressortir, à côté de la symbiose romano-slave, le rôle joué par le fondement (substratum) illyrien ethnique.

L'auteur s'est efforcé, autant que le lui ont permis les limites de cet article, de mettre en lumière ces analogies slavo-illyriennes sans tenir compte si elles sont entre elles en relation directe, étroite, ou si elles sont seulement le reflet du développement général de l'onomastique indo-européenne.

Il a traité aussi ce même problème dans son ouvrage paru récemment „L'onomastique illyrienne dans les inscriptions latines en Dalmatie“ (Vjesnik za arheolog. i hist. dalm., Vol. LII, tirage à part, 1948).

Les questions, qui y ont été seulement effleurées, sont illustrées ici d'exemples plus nombreux et nouveaux.

Ajoutant un nouvel apport à la question des analogies dans l'onomastique illyrienne et slave, l'auteur attire l'attention sur la formule qui, et dans l'onomastique croate et dans l'onomastique illyrienne, représente un compromis ou bien la synthèse de systèmes onomastiques différents: l'étranger (c'est à dire roman-chrétien ou romain) et le national. C'est ainsi que dans la formule *Ego Demetrius qui et Suinimir (nuncupor)* sont conservés, mais sous une forme alternative, le deux noms du souverain: le nouveau nom, chrétien, et l'ancien, national.

Cette expression inaccoutumée (*qui et*) dont il faut probablement chercher l'origine dans le signum romain-oriental, nous la retrouvons dans la nomenclature des matelots illyriens de la flotte romaine à Misène, qui en plus de leurs noms nationaux, en avaient reçu un nouveau, dans l'esprit des traditions de l'onomastique romaine, sans doute après être devenus citoyens romains. Par exemple *C. Ravonius Celer qui et Bato Scenobarbi*.

La formule citée, de l'onomastique médiévale croate, nous explique les formes illyriennes analogues car, dans cette formule, on retrouve le plus souvent, reliée par les verbes „*nuncupor*“ „*vocor*“ et autres semblables, et par conséquent justifiée et compréhensible, cette expression „*qui et*“ d'habitude détachée et isolée.